

Pandemija zamajala naš vsakdan, naše načrte, naše gotovosti

Doživeli smo in doživljamo nekaj, kar ne bi nikoli pričakovali in še ne vemo, kdaj se bo ta srhljiva zgodba zaključila, kako visoka bo cena, ki jo bomo morali plačati, do kakšne mere se bo spremenilo naše življenje kot posamezniki in kot skupnost. Virus se je konec leta 2019 pojavil na Kitajskem, februarja 2020 je izbruhnil v Italiji, kjer je bilo oklicano trimesečno izredno stanje s hermetično zaprtostjo vseh dejavnosti, vključno šol in univerz, s prepovedjo vseh javnih prireditev in zborovanj, torej s prisilno neaktivnostjo in izolacijo posameznikov. Nenadoma smo postali mi Kitajci Evrope in so nam bila vsa vrata zaprta, tudi mejni prehodi. Kar nas je prizadelo in bolelo je bilo, da so bile vse tudi najbolj stranske gorske čezmejne poti zaprte s težkim kamenjem, kot da bi Slovenci iz Benečije ogrožali osrednjo Slovenijo. Spet smo ugotavljali, kako je za nas pomembna in potrebna odprta meja, ker so nam potrebni stiki, izmenjave in skupne pobude z ljudmi, organizacijami in ustanovami z onstran meje. In kako se lahko spet v hipu meja zapre mimo naše volje, kako se lahko zbriše z enim zamahom to, kar smo gradili desetletja. K sreči na našem obmejnem območju smo zabeležili le redke primere okužbe. Svet je globaliziran in virus COVID – 19 ima to lastnost, da je zelo nalezljiv, se izredno hitro širi in že marca je bila razglašena svetovna pandemija. Po nekajmesečnem poletnem premirju smo sedaj v jeseni sredi drugega, morda še hujšega vala okužb, v strahu in zaskrbljeni. Sedaj ko pišem je Slovenija

že v karanteni, v kratkem ji bo po vsej verjetnosti sledila naša dežela in ostala Italija. Nam ne preostane drugega kot se strogo držati predpisov, da bo čim manj trpljenja in žalosti ter čakati na cepivo, ki ga raziskujejo in testirajo v številnih raziskovalnih centrih in laboratorjih v svetu.

Kljub vsem težavam in kolikor se je pač dalo smo skušali "normalno" živeti, čeprav je dober del naših pobud odpadel. Leto smo kot po navadi začeli na Dnevu emigranta v Čedadu z gledališko predstavo in prodornim govorom novega ravnatelja Dvojezične šole, Davida Klodiča, ki je med drugim pozval vse nas k večji aktivnosti v naši skupnosti, društva in organizacije pa naj ustvarijo tesnejšo mrežo in naj bolj intenzivno sodelujejo z dvojezično šolo. Če bo naša skupnost bolj strnjena, če bo naša zavest trdnejša in se bomo bolj odločno prizadevali za uveljavljanje slovenske kulture, a tudi pravic, ki so nam zakonsko priznane, bomo ustvarili pogoje tudi za ekonomsko rast našega teritorija, je poudaril Klodič.

Sledilo je novoletno srečanje v Kobaridu, ki je bilo letos jubilejno, petdeseto. Udeležil se ga je tudi Predsednik Republike Slovenije Borut Pahor. Kot je že tradicija so podelili Gujonovo priznanje, ki sta ga prejela Ada Tomasetig in Zavod za slovensko izobraževanje (Igor Tull). Za vse, kar je naredil tudi za povezovanje med Slovenci iz Furlanije in Posočja, so posoški župani priznanje podelili tudi Zdravku Likarju. Ob tej priložnosti je pri založbi Most v Čedadu izšla knjiga "Rojaki. Pol stoletja sodelovanja med beneškimi in posoškimi Slovenci".

V prostorih SMO v Špetru je bila predstavitev Trinkovega koledarja. Ob kulturnem prazniku pa je bila v Beneški galeriji, v sodelovanju z Gorenjskim muzejem, izvirna razstava "Prešeren v popularni glasbi", na kateri smo lahko spoznali in poslušali glasbene skupine in glasbenike, ki so Prešerna na novo interpretirali in uglasbili v najrazličnejših glasbenih zvrsteh. Le tu je bil tudi literarni večer v živo za radijsko oddajo tretjega programa Radia Slovenija Ars teatralis. Oblikovali so ga pesnice Marina Cernetig, Claudia Salamant, Andreina Trusgnach in

Margherita Trusgnach, igralka SSG Nikla Panizon, prof. Živa Gruden ter glasbenika Davide Tomasetig in Igor Černo.

Dan slovenske kulture smo počastili v Špetru tudi na pobudo Dvojezične špetrske šole s spletom glasbe, plesa in gledališča. Prireditvev je bila posvečena Renzu Gariupu, ki je bil dober poznavalec beneškega ljudskega izročila, avtor zbirke pravljic "Antadà ..." in dolgoletni igralec Beneškega gledališča. Nastopili so zbor Fajnabanda, šolska gledališka in pevska skupina, otroški zbor Mali lujerji in otroci folklorne delavnice skupine Živanit.

Sredi februarja je prišlo do blokade. Odpadli so naši kulturni dnevi v Kobaridu, Dan žena, koncerta Primorska poje v Zavarhu in Sovodnji ter Primorska in Koroška poje na Trbižu, Kapljice zgodovine in kulture v Čedadu, Senjam beneške piesmi na Lesah, praznovanje ob 20-letnici koče na Matajurju, prireditve ob 70-letnici izhajanja Matajurja/Novega Matajurja in številne druge pobude. Nekatere smo prenesli na jesen, a tudi takrat jih nismo mogli izpeljati.

Meja je bila zaprta tri mesece in pol. Nekatere dejavnosti so se pri nas odprle 18. maja in ljudje so se začeli prosto premikati. 15. junija je padla zadnja ovira in meja je bila spet odprta. Na pobudo Inštituta za slovensko kulturo je 27. junija prišlo v Špetru do prijateljskega srečanja, ki so se ga med drugimi udeležili zupani Marko Matajurc iz Kobarida skupaj z Zdravkom Likarjem, Mariano Zufferli iz Špetra, Eliana Fabello iz Grmeka, Francesco Romanut iz Dreke in za Sovodnjo podžupan Fabio Trinco. "Do malo cajta od tega so nas ločile velesile, ki so gradile svoje interese na ekonomiji in raznih ideologijah. Tokrat nas je ločilo mikroskopsko bitje, ki pa je tako močno, da je tu spet padla kamnita zavesa", je dejal predsednik Isk-a Giorgio Banchig in izrazil upanje in željo, da se ne bi kaj takega ponovilo.

Med poletjem smo nekoliko zadihali. Kulturno društvo Rečan je priredilo tradicionalni pohod Čez namišljeno črto na Sv. Martin sku-

paj s sosedi z Livka in nato literarni večer V nebu luna plava. V Reziji so zabeležili stoletnico rojstva Alda Madotta, ki je bil pobudnik in prvi predsednik KD Rozajanski dum, 25-letnico Muzea od tih rozajanskih judi in 30-letnico delovanja urada ZSKD na Solbici. Bile so predstavitve knjig, med njimi "Zbral sem srednjo pot" Rudija Pavšiča na društvu Ivan Trinko, razstave v Beneški galeriji, nekatera srečanja. A v glavnem smo morali mirovati.

Zavod za slovensko izobraževanje v sodelovanju z Dvojezično šolo je v obdobju 6. – 24. julija priredil v Špetru letovanje Poletno sonce, ki se ga je udeležilo šestdeset otrok. Koordinator je bil Mattia Cendou. Po dolgih mesecih pouka na daljavo in osamljenosti so otroci res potrebovali socializacijo in so se z veseljem udeležili raznih dejavnosti in predvsem odkrivanja naravnih in kulturnih znamenitosti Benečije.

Pomoč našim otrokom v izobraževalnih delavnicah je ponujalo tudi KD Ivan Trinko v sodelovanju z nekaterimi profesorji Dvojezične šole. Delavnice so se vršile na sedežu društva in po Čedadu skozi vse poletje dvakrat tedensko, ob torkih za 2. in 3. razred osnovne šole, ob sredah pa za 4. in 5. razred oziroma za tri razrede nižje srednje šole. Tudi za to pobudo je bilo zanimanje veliko, a je bilo iz varnostnih predpisov potrebno omejiti število udeležencev.

Konec julija je ministrica za Slovence v zamejstvu in po svetu Helena Jaklitsch obiskala Slovence videnske pokrajine. Izkazala nam je veliko pozornost, saj si je vzela dva dni časa, čeprav je že imela dobro predznanje o naši stvarnosti, in je obiskala vse naše organizacije. Seznanila se je z delovanjem, problemi in načrti posameznih območij ter nam izrazila priznanje in podporo. V Kanalski dolini je izrazila zadovoljstvo za načrt trijezičnega pouka, obiskala je muzeje v Reziji in Bardu, v Prosni du farmo Zore Alessie Berra, srečala se je s predstavniki društev, Zveze izseljencev, ZSKD in SKGZ ter časopisa Novi Matajur na sedežu KD Ivan Trinko, nato s predstavniki časopisa Dom, SSO in Blankina na njihovem sedežu v Čedadu. Sledil je obisk Dvojezične šole in muzeja SMO

v Špetru. Vredno je poudariti, da se je ministrica, ki jo je med drugimi spremljal državni sekretar Dejan Valentinčič srečala in pogovarjala tudi z našimi župani v Naborjetu, kjer je bil prisoten tudi trbiški župan, v Reziji in Tipani, v Čedadu in v Špetru, kjer so jo pričakali vsi župani Nadiških dolin.

Med poletjem so v Topolovem na pobudo društva Robida odprli oziroma po osemnajstih letih oživeli knjižnico posvečeno Valentinu Garipu. Je zelo posebna, ker zbira knjige srca tistih, ki so v Topolovem dobili navdih in nove spodbude v življenju in ustvarjalnem delu. Njeno vodenje so prevzeli člani društva Robida, ki je poleti izdalo dvojezično pesniško zbirko Katerine Gomboc Čeh "Naselili smo se v tkanine". Knjiga je rezultat njene umetniške rezidence v Topolovem.

V Čedadu so, sicer iz varnostnih razlogov le po spletu, predstavili italijanski prevod knjige Vojka Hobiča "Vlakec-Trenino". Pobudo je izpeljalo slovensko okence Občine Čedad. Vredno je poudariti, da je ob tej priložnosti podžupanja Daniela Bernardi pozdravila tudi v slovenščini. Septembra so bile upravne volitve, na čelu desnosredinske kolicije je Daniela Bernardi, sicer pripadnica Severne Lige, kandidirala za županjo in bila izoljena. Prepričljivo je zmagala in bo pet let vodila občino Čedad.

V prvi polovici septembra je v Topolovem potekala Postaja Topolove, ki jo je na otvoritvi počastila s svojim obiskom tudi ministrica za Slovence v zamejstvu in po svetu Helena Jaklitsch. Inštitut za slovensko kulturo je pa ob Dnevu evropske kulturne dediščine in ob 20-letnici zaščitnega zakona za jezikovne manjšine v Italiji izpeljal projekt Pravljičnice in legende v jezikih FJK, 15 zgodb za 15 dni od Bele do Nadiže. Vsak dan je bila objavljena na spletu ISK zgodba iz slovenskega ljudskega izročila od Kanalske doline preko Rezije in Terskih do Nadiških dolin. Ob tem sta bili še dve srečanji s pripovedovanjem v živo in sicer na Vartachi (Sovodnja) 26. septembra – pripovedovali so Luisa Battistig, Tiziana Perini, Luigia Negro, Luisa Cher, Giovanni Coren – in v Mažerolah 11.

oktobra, ko so bili na vrsti Eleonora Comugnaro, Lucia Protto, Ada Tomasetig, Velia Plozner, Liduina Cencig.

Na Tarčmunu je bil 27. septembra velik praznik, saj so po dolgem obdobju imeli slovensko obhajilo. To je bila želja staršev desetih otrok, ki obiskujejo dvojezično šolo v Špetru, kjer imajo veronauk v slovenščini. Ker prihajajo iz različnih krajev in so želeli imeti prvo obhajilo skupaj, so se najprej obrnili do špetrskega duhovnika, ki je sicer v podobni priložnosti že pokazal svoje protislovensko nastrojenje, in odgovor je bil negativen. Podobno se je zgodilo s čedajskim župnikom. Zgledalo je, kot da morejo biti veronauk in tudi obredi le v italijanščini, da obstajajo taka pravila. Drugačen je bil pristop duhovnika v Fojdi, ki jih je sprejel, a zaradi pandemije so obred morali prenesti od maja na september, medtem pa so župnika premestili. "Po nekaj težav, videnski nadškof nie ne prepoviedu ne parpustu dvojezičnega katekizma an je gaspuod Božo Zuanella, ki je dau cerkveno domovino telim otrokam, imeu fraj roke" je napisu msgr. Marino Qualizza, ki je skupaj s tarčmunskim duhovnikom daroval slovesno slovensko obhajilo. Človek težko verjame, da se leta 2020 šele kaj takega dogaja. In da se morajo starši učencev dvojezične šole vseskozi boriti za jezikovne pravice svojih otrok.

Tudi v letu 2020 se je nadaljevala neskončna zgodba reforme krajevnih uprav, ki v zadnjih dvajsetih letih zaposluje vse deželne vlade, ne glede na barvo politične večine na oblasti. Medobčinske teritorialne zveze - UTI bodo od 1. januarja 2021 ukinjene in bodo nastale nove Gorske skupnosti. Na območju Nadiških in Terskih dolin bo delovala Gorska skupnost s petnajstimi občinami: Ahten, Fojda, Neme, Magnano in Riviera, Bardo, Tipana, Tavorjana, Čenta, Podbonesec, Špeter, Sovodnja, Sv. Lenart, Srednje, Dreka in Grmek. Novost v primerjavi s prejšnjimi nadobčinskimi gorskimi upravnimi telesi je, da ostaneta zunaj občini Prapotno v idarski dolini in Čedad, ki je doslej vodila Nadiško UTI, vstopa pa z zelo pomembno vlogo občina Čenta. Če je namreč v UTI bila teža na furlanskih ravninskih občinah na škodo gorskih, bo

v novi Gorski skupnosti imela odločilno vlogo Čenta, saj ne bo mogoče izpeljati projektov brez njenega privoljenja. Osnutek statuta je v prvi fazi predvideval nasprotni glas petih občin ali pa vsaj dveh občin, ki imata več kot 8 tisoč prebivalcev (sama Čenta jih ima 8.900). Statut je bil sprejet 18. junija in so bile vnesene določene novosti. Našli so kompromisno rešitev za 7. člen in sicer, da niso sprejeti odloki proti katerim glasujejo vsaj dve občini, ki predstavljata več kot tretjino prebivalstva, a so izvzeta nekatera pomembna področja in sicer tista, ki so že bila v pristojnosti Gorskih skupnosti ter manjšinska vprašanja, med njimi finančna podpora dejavnostim za razvoj teritorija. V tem primeru se odločitve sprejemajo po ključu 1 glava 1 glas in je potrebna večina.

Dogodek leta za slovensko skupnost v Furlaniji Julijski krajini se je nedvomno zgodil 13. julija, ko je italijanska država vrnila Slovencem Narodni dom v Trstu, ki so ga bili fašisti požgali leta 1920. Krivica je bila popravljena. Bil je praznični dan, ki sta ga proslavljali Italija in Slovenija, saj sta se za dogodek srečala v Trstu Predsednik Republike Italije Sergio Mattarella in Predsednik Republike Slovenije Borut Pahor. Skupaj sta se v Bazovici poklonila žrtvam pred spomenikom štirim tigrovcem, ki so padli pod fašističnimi streli in pred fojbo, ki spominja na povelje poboje. Dogodek so sicer spremljali tudi ostri in polemični toni: Pahorju so očitali obisk fojbe, Mattarelli pa, da se je poklonil "teroristom". Predsednika sta pred spomenikoma bila sama in sta se držala za roko. Bilo je politično in zgodovinsko pomembno dejanje, simbolično in čustveno zelo močno. Nato sta na tržaški prefekturi izročila 107-letnemu Borisu Pahorju najvišje državno odlikovanje Italije in Slovenije. Sledil je slavnostni trenutek, podpis Memoranduma o soglasju vrnitve Narodnega doma slovenski manjšini. Podpisali so ga ministra Luciana Lamorgese (Notranje zadeve) in Gaetano Manfreda (Univerza in raziskovanje), predsednik deželne vlade Massimiliano Fedriga, tržaški župan Roberto Di Piazza, rektor Univerze Roberto Di Lenarda in direktor Agencije za državno lastnino Antonio Agostini. V imenu naše skupnosti sta ga podpisali predsednika SKGZ Ksenija Dobrila in SSO Walter Bandelj.